

Warszawa, dnia 9 czerwca 2010 r.

RPO-646302-VII-7020/11006.3/10/JJ

I n f o r m a c j a

o czynnościach przeprowadzonych z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich w Zakładzie Poprawczym i Schronisku dla Nieletnich w Warszawie – Falenicy (wyciąg)

1. Wprowadzenie.

Działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniu 6 maja 2010 r., do Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich w Warszawie - Falenicy, przy ul. Jachowicza 4 (zwanego dalej Zakładem, Schroniskiem lub ogólnie placówką) udali się przedstawiciele Rzecznika Praw Obywatelskich z Zespołu Prawa Karnego Wykonawczego. W wizytacji wziął również udział przedstawiciel Zespołu Terenowego Biura Rzecznika Praw Obywatelskich w Gdańsku.

Wizytacja została przeprowadzona w ramach działalności Rzecznika Praw Obywatelskich jako Krajowego Mechanizmu Prewencji. Odbyła się ona z udziałem ekspertów Stowarzyszenia Zapobiegania Torturom (APT), Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom (CPT), Podkomitetu ONZ do Spraw Prewencji (SPT) oraz Rady Europy, którzy w ramach *Projektu współpracy europejskich krajowych mechanizmów prewencji*, pełnili podczas wizytacji rolę obserwatorów.

Wykonując zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji, przedstawiciele Rzecznika sprawdzili na miejscu sposób traktowania wychowanek umieszczonych w Zakładzie Poprawczym i Schronisku dla Nieletnich w Warszawie-Falenicy, dokonując oceny pod względem ochrony nieletnich przed torturami oraz innym okrutnym, nieludzkim i poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji dokonano następujących czynności:

- przeprowadzono rozmowę na temat funkcjonowania placówki z Dyrektorem Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich w Warszawie – Falenicy oraz niektórymi pracownikami placówki;
- dokonano oglądu terenu placówki oraz pomieszczeń użytkowanych przez wychowanków;
- w oparciu o przygotowany wcześniej kwestionariusz przeprowadzono na osobności rozmowy z 12 losowo wybranymi nieletnimi, które przebywały w Zakładzie i Schronisku w czasie wizytacji;
- zapoznano się dokumentacją placówki;
- sprawdzono również na miejscu stan realizacji zaleceń wydanych przez pracowników Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, w wyniku wizytacji placówki przeprowadzonej w dniach 29-30 kwietnia 2008 r.

2. Ogólna charakterystyka placówki.

Zgodnie z zarządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie utworzenia schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych oraz określenia ich rodzajów i limitów miejsc (Dz. Urz. MS z 2004 r. Nr 6, poz. 20 z późn. zm.), wizytowana placówka jest zakładem poprawczym półotwartym dla dziewcząt z limitem 30 miejsc oraz schroniskiem dla nieletnich zwykłym, przeznaczonym dla 10 dziewcząt.

W placówce przebywają dziewczęta w wieku 13-21 lat, które popełniły czyny karalne, w większości przeciwko zdrowiu i życiu ludzkiemu.

W skład placówki wchodzi internat, którego strukturę tworzą grupa schroniskowa oraz grypy zakładowe, szkoła i warsztaty szkolne, zespół diagnostyczny i diagnostyczno – terapeutyczny, dział opieki medycznej oraz dział administracji obsługi.

Placówka jest regularnie wizytowana przez sędziego wizytatora. Sprawozdania z ostatnio przeprowadzonych wizytacji sędziego wizytatora oraz wizytatora w Departamencie Wykonania Orzeczeń i Probacji Ministerstwie Sprawiedliwości nie zawierają zaleceń pokontrolnych.

3. Warunki bytowe

Schronisko i Zakład w Falenicy mieszczą się przy ul. Jachowicza 4, na 1,5 hektarowym terenie. Główny budynek wybudowany został w 1959 r. Początkowo placówka pełniła funkcję schroniska dla chłopców, zaś od 1967 r. przeznaczona jest na potrzeby zakładu i schroniska dla dziewcząt. Budynek otoczony jest zielenią, pośród której znajdują się stoliki, ławeczki, miejsce do zabaw z huśtawkami oraz dwa wielofunkcyjne boiska, na których wychowanki mogą spędzać czas wolny np. grając w koszykówkę, siatkówkę lub piłkę nożną i ręczną. Podczas wizytacji pracowników BRPO w 2008 r. stwierdzono, że boiska są mocno wyeksploatowane, co uwidaczniał popękany asfalt, mogący zagrażać bezpieczeństwu wychowanek. W ciągu roku Dyrektor placówki, z uwagi na ograniczone fundusze, przeprowadził generalny remont tylko jednego boiska, zapewniając że w dalszym ciągu ma na uwadze odnowienie drugiego.

Na parterze znajdują się pomieszczenia administracyjne, m.in. gabinet dyrektora, sekretariat, gabinet terapeuty, pedagoga i psychologa. Ponadto, na środku korytarza mieści się duży hol ze stolikami i miejscami do siedzenia, gdzie realizowane są wizyty rodzin.

W placówce wyodrębniono 3 grupy wychowawcze w Zakładzie oraz jedną w Schronisku. Każda z nich ma do swojej dyspozycji oddzielną część korytarza (na parterze oraz I i II piętrze), w której znajdują się m.in. pokoje wychowanek, świetlice i sanitariaty. Sypialnie podopiecznych są 3 – 5 - osobowe, wyposażone w łóżka oraz szafki do przechowywania rzeczy osobistych. Pokoje są przestronne, słoneczne, utrzymane w czystości, a przede wszystkim udekorowane z myślą o przebywających w nich nieletnich. Niektóre sypialnie, szczególnie te w grupie schroniskowej, wymagają odświeżenia ścian i wyposażenia w nowsze meble. Dyrektor placówki zapewnił, że w miarę możliwości pokoje są na bieżąco remontowane i malowane.

W każdej grupie wychowawczej znajdują się sanitariaty, w których są prysznice, toalety i umywalki. Warunki w nich panujące są bardzo dobre, natryski wyposażane są w maty antypoślizgowe oraz zasłony umożliwiające kąpiel w warunkach intymnych. W tym miejscu wychowanki mogą również palić papierosy,

stąd też w każdej łazience znajduje się popielnica. Zaleca się ażeby w placówce opracowano Regulamin używania wyrobów tytoniowych lub określono zasady ich używania w regulaminie placówki - zgodnie z § 6 *rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 listopada 1996 r. w sprawie określenia zasad dopuszczalności używania wyrobów tytoniowych w obiektach zamkniętych podległych Ministrowi Sprawiedliwości* (Dz. U. z 1996 r. Nr 140, poz. 658 z późn. zm.), który wskazuje, że w zakładach dla nieletnich zabrania się używania wyrobów tytoniowych poza przypadkami określonymi w regulaminie oraz wyraźnie wyodrębnionymi miejscami.

Do dyspozycji wychowanek przeznaczono również świetlice, w których odbywają się zajęcia pozaszkolne. Pomieszczenia te są przyjemnie udekorowane, wyposażone w pomoce dydaktyczne, sprzęt RTV, rzutnik multimedialny. Wyjątek stanowi grupa schroniskowa, w której do celów świetlicowych wykorzystywana jest, w godzinach popołudniowych, jedna z sal lekcyjnych. Należy jednak zaznaczyć, że warunki w niej panujące są znacznie gorsze niż w pozostałych świetlicach. Niewątpliwie wyodrębnienie świetlicy dla grupy schroniskowej przyczyniłoby się do prowadzenia efektywniejszej pracy wychowawczej z dziewczętami.

Większość indywidualnych rozmów z wychowanekami odbywa się w pokojach wychowawców, które mimo niewielkiego metrażu zapewniają właściwą atmosferę. Na ścianach w pokoju wychowawców oraz na korytarzach wywieszono są adresy instytucji stojących na straży praw człowieka a także podstawowe informacje na temat nagród i środków dyscyplinarnych stosowanych w placówce.

Z kolei w suterenie budynku mieści się nieduża sala gimnastyczna wyposażona w maty i sprzęt do siłowni oraz izba izolacyjna wykorzystywana jako magazyn dla pracowników kuchni. Znajdują się w niej w stół, łóżko i szafy oraz regały. Według informacji uzyskanych od Dyrektora placówki, izba izolacyjna nie była dotychczas używana.

W tej części budynku urządzono również kuchnię i stołówkę. Pomieszczenia kuchenne wyposażone są zgodnie z normami HACCP, zachowana

jest w nich czystość i zasady higieny. Wychowanki spożywają posiłki w stołówce - przestronnej i zadbanej, z dużą liczbą stolików i krzeseł. Jadłospis umieszczony jest w widocznym dla wychowanek miejscu. Ponadto, w grupach wychowawczych również wyodrębniono kuchnie, w których dziewczęta, pod nadzorem wychowawcy, mogą przygotowywać sobie samodzielnie posiłki, mając do dyspozycji niezbędny sprzęt AGD.

Należy podkreślić, iż większość wychowanek, z którymi przeprowadzono rozmowy indywidualne dobrze oceniła wyżywienie oraz warunki bytowe i higieniczno – sanitarne panujące w placówce. Nie zgłoszono w tej mierze żadnych zarzutów.

W protokole z kontroli Państwowego Powiatowego Inspektoratu Sanitarnego w Warszawie z dnia 3 kwietnia 2009 r. opisano stwierdzone nieprawidłowości: zły stan techniczny sufitów i ścian (z odpadającą farbą) w sypialniach, świetlicach i salach lekcyjnych oraz na korytarzach, a także złą nawierzchnię boiska (asfalt popękany, z licznymi ubytkami, wybrzuszony, nierówny).

4. Stan przestrzegania praw.

4.1. Oddziaływania wychowawcze i terapeutyczne.

W internacie docelowo utworzone są 3 grupy wychowawcze w Zakładzie i jedna grupa w Schronisku. Łącznie w dniu wizytacji funkcjonowały 4 grupy. Głównym zadaniem internatu jest spełnianie funkcji opiekuńczo – wychowawczej, która przejawia się przede wszystkim w zapewnieniu warunków do zajęć, uwzględniających uzdolnienia i zainteresowania wychowanek, zajęć specjalistycznych zmniejszających napięcia, organizowaniu czasu wolnego poprzez różnorodne formy odpoczynku, rekreacji i sportu, przygotowanie do samodzielnego życia w warunkach wolnościowych. Wychowanki mogą uczestniczyć w wielu dodatkowych formach zajęć, które mają na celu rozwijanie ich zainteresowań oraz ukazanie alternatywnych sposobów spędzania wolnego czasu. Na uwagę zasługuje prężnie działające w placówce koła zainteresowań,

m.in.: plastyczne, turystyczne, fotograficzne, religijne, muzyczne, teatralne, które opierają swoją działalność według opracowanych planów pracy na poszczególne lata. W rzetelny i dokładny sposób wytyczone i opisane zostały kolejno: założenia wychowawcze, zadania opiekuńcze, wychowawcze, dydaktyczne i terapeutyczne, które precyzyjnie formułują ich realizację a także osoby odpowiedzialne w placówce za nadzorowanie poszczególnych zadań.

Pracę internatu wspiera zespół diagnostyczny i diagnostyczno – terapeutyczny, świadczący pomoc psychologiczną, pedagogiczną i terapeutyczną. Zespół prowadzi głównie działalność diagnostyczną polegającą na badaniu i obserwacji wychowanków, określeniu ich potrzeb, ustaleniu odchyleń i zaburzeń rozwojowych, kwalifikowaniu do odpowiednich form pomocy psychologiczno – pedagogicznej i specjalistycznej w związku z ich potrzebami i zaburzeniami. Ponadto, wobec nieletnich kierowane są różne formy oddziaływań terapeutycznych (korekcyjno – kompensacyjne, logopedyczne, wyrównawcze) mające na celu wyrównanie stanów emocjonalnych oraz skorygowanie postaw i zachowań. Istotną rolę zespół odgrywa również przy udzielaniu nieletnim i ich rodzicom wsparcia i pomocy psychologiczno – pedagogicznej.

Analizując wybrane losowo akta osobowe wychowanków zaznaczyć należy, iż prowadzone są one w czytelny i rzetelny sposób. Każda z wychowanków ma opracowany indywidualny program resocjalizacji, który modyfikowany jest wraz ze zmianami zachodzącymi w procesie resocjalizacji nieletniej.

4.2. Prawo do nauki.

Szkoła zapewnia możliwość nauki na 3 poziomach edukacyjnych w: szkole podstawowej, gimnazjum publicznym oraz zasadniczej szkole zawodowej, w bieżącym roku szkolnym kształcącej w zawodach: krawiectwo damskie lekkie, fryzjerstwo damskie, kucharz małej gastronomii. W celu wyeliminowania braków szkolnych, stwierdzonych przed dyrektora szkoły na podstawie badań pedagogicznych, prowadzi się zajęcia wyrównawcze. Na pierwszym piętrze budynku wyodrębniono korytarz, w którym znajdują się sale lekcyjne. Są one odpowiednio wyposażone i udekorowane adekwatnie do odbywających się w nich

przedmiotów. Klasa polonistyczna połączona jest bezpośrednio z biblioteką, w której wychowanki mogą skorzystać z m.in. lektur szkolnych, beletrystyki oraz czasopism i codziennej prasy.

Integralną częścią szkoły są warsztaty szkolne realizujące ideę wychowania poprzez pracę. W ramach praktycznej nauki zawodu wychowanki przysposabiane są do pracy w charakterze szwaczki, pomocy fryzjerskiej, pomocy kuchennej lub haftu ręcznego. W schronisku dla nieletnich odbywa się badanie uzdolnień i predyspozycji zawodowych wychowanek. Badanie przydatności zawodowej poszczególnych wychowanek schroniska dokumentuje się w materiale osobopoznawczym. Zajęcia praktyczne i ćwiczenia prowadzone są pod bezpośrednim nadzorem nauczyciela zawodu. Podczas oglądu placówki, pracownicy BRPO zwizytowali m.in. pracownię krawiecką, pomieszczenia warsztatów gastronomicznych (wszystkie nieletnie posiadają aktualne książeczki epidemiologiczno – sanitarne), fryzjernię, pracownię dziewiarsko - krawiecką obecnie wykorzystywaną do szkoleń w zakresie obsługi kas fiskalnych. Wszystkie pracownie wyposażone są w odpowiedni sprzęt i materiały niezbędne do nauki zawodu. W widocznym miejscu przy maszynach oraz innych urządzeniach umieszczone zostały instrukcje obsługi uwzględniające zasady bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ochrony przeciwpożarowej. Duże doświadczenie i zaangażowanie kadry niewątpliwie przyczynia się do zmotywowania i ukształtowania wśród nieletnich właściwej postawy wobec wykonywanej pracy. Wszystkie wychowanki, z którymi rozmawiano bardzo wysoko ocenili pracę nauczycieli i wychowawców wskazując, iż zawsze mogą liczyć na ich pomoc w odrabianiu lekcji i nadrabianiu zaległości.

4.3. Opieka medyczna.

Placówka zapewnia nieletnim podstawową pomoc medyczną poprzez zatrudnienie: ginekologa, internisty, psychiatry, stomatologa, pielęgniarki. W sytuacjach nagłych, do placówki wzywane jest pogotowie ratunkowe.

Każda wychowanka przyjmowana do placówki badana jest przez lekarzy: internistę, ginekologa, psychiatrę i stomatologa. Po przyjęciu do placówki wychowance zakładana jest historia choroby, pielęgniarka przeprowadza wywiad

oraz sprawdza głowy w kierunku wszawicy i całego ciała w kierunku świerzbu, następnie badana jest przez lekarzy. Po przebadaniu pobiera się jej krew na HIV i WR. W razie konieczności organizowane są konsultacje u lekarzy specjalistów w szpitalu.

Ośrodek dysponuje ambulatorium, szpitalikiem (izba chorych) i gabinetem stomatologicznym. Izba chorych wyposażona jest w 4 łóżka, stolik, szafę oraz odrębny węzeł sanitarny z prysznicem, umywalką i toaletą.

Wychowanki, z którymi rozmawiano oceniały opiekę zdrowotną dobrze. Podkreślały, że mają stały dostęp do lekarza pierwszego kontaktu, stomatologa, psychiatry. Na bieżąco są one informowane o stanie swojego zdrowia.

4.4. Prawo do informacji.

Zgodnie z §86 w zw. z §57 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz. U. z 2001 r. Nr .124, poz. 1359, ze zm., zwanego dalej: rozporządzeniem), wychowankom zapewnia się: *„dostęp do informacji o obowiązującym w schronisku regulaminie, nagrodach i środkach dyscyplinarnych, ofercie resocjalizacyjnej zakładu”*.

Organizację i funkcjonowanie placówki określa Regulamin Schroniska dla Nieletnich i Zakładu Poprawczego w Warszawie – Falenicy, zwany dalej „Regulaminem”, z którym wychowanka zostaje zapoznana niezwłocznie po przyjęciu do placówki. Potwierdzone zostało to w indywidualnych rozmowach z dziewczętami, które wskazały, iż znają swoje prawa i obowiązki oraz Regulamin placówki, wiedzą także, gdzie jest on dostępny. Po przeanalizowaniu tekstu Regulaminu, pracownicy BRPO stwierdzili, iż konieczne jest przerehabilitowanie niektórych zapisów w nim zawartych. Wskazane byłoby również rozdzielenie Regulaminu i stworzenie odrębnego dla wychowanek Zakładu i Schroniska. W obecnej formie jest on nieczytelny, zawiera wiele informacji, które nie dotyczą bezpośrednio pobytu wychowanki w placówce. Należy pamiętać, że jest to regulacja, która ma służyć wychowankom. Ponadto, w wielu kwestiach zapisy dotyczące pobytu w Zakładzie i Schronisku zostały potraktowane w sposób tożsamy lub nieprecyzyjny, którego rodzaju placówki dotyczą – zaś ogólne

unormowania praw są różne w zależności od pobytu w Zakładzie i Schronisku. Ponadto, w § 43 ust. 4.4 znajduje się niewłaściwy zapis *„Na prośbę wychowanki dyrektor udostępnia jej adresy instytucji powołanych do przestrzegania praw człowieka”* (ograniczenie takie jest niezrozumiałe - nie wynika z treści art. 66 § 3 u.p.n., ani też § 57 ust. 1 pkt 12 rozporządzenia), co sygnalizowane zostało już podczas wizytacji przedstawicieli RPO w 2008 r. Adresy instytucji powołanych do przestrzegania praw człowieka, w tym Rzecznika Praw Obywatelskich, powinny być w placówce ogólnodostępne.

Na uwagę zasługuje fakt, że na korytarzach placówki wiszą zalaminowane informacje na temat nagród i środków dyscyplinarnych stosowanych w placówce. Zaktualizowania wymaga karta pn. *„Dyrektor zakładu może zastosować wobec Ciebie środek dyscyplinarny za (...)”*, do trzech wymienionych przesłanek należy dopisać punkt: *„ucieczkę z zakładu lub nieusprawiedliwione niepowrótanie z udzielonego urlopu lub przepustki”*, który został dodany do § 70 pkt 4 rozporządzenia przez § 1 pkt 21 rozporządzenia z dnia 20 lipca 2009 r. (Dz.U.09.119.996) zmieniającego nin. rozporządzenie z dniem 14 sierpnia 2009 r.

Odrębnie od regulaminu placówki sporządzony został Regulamin wychowanki Schroniska dla Nieletnich i Zakładu Poprawczego w Falenicy, zawierający wyciąg najważniejszych przepisów z rozporządzenia i regulaminu placówki.

4.5. Ochrona więzi rodzinnych.

Zasady odwiedzin uregulowane zostały w Regulaminie placówki. Zapis zawarty w § 36 pkt 6 Regulaminu, mówiący o tym, że *„Zgodę na odwiedziny wychowanki przebywającej w izbie przejściowej wyraża Dyrektor Ośrodka lub wyznaczony przez niego pracownik pedagogiczny”* budzi wątpliwość co do zgodności z art. 66 § 4 u.p.n. o treści: *„Dyrektor zakładu, placówki lub schroniska, o których mowa w § 1, może ograniczyć lub zakazać kontaktów nieletniego z osobami spoza zakładu, placówki lub schroniska dla nieletnich wyłącznie w przypadku, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa zakładu, placówki lub schroniska bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces resocjalizacji*

nieletniego". Ponadto, nieletnie mogą również utrzymywać kontakt z rodziną poprzez rozmowy telefoniczne i korespondencję.

Wszystkie dziewczęta, z którymi rozmawiano, nie sygnalizowały jakichkolwiek trudności w kontaktach z rodziną ze strony ośrodka. Niepokojącym dla pracowników BRPO jest jednak fakt, iż rozmówczynie stwierdziły, że korespondencja przez nich prowadzona, zarówno przychodząca, jak i wychodząca zawsze podlega kontroli. Należy zaznaczyć, że praktyka taka stoi w sprzeczności z art. 66 § 3 u.p.n.

Z kolei uregulowania dotyczące przepustek, zawarte w dokumentach wewnętrznych, nie są precyzyjne. Z niektórych zapisów zawartych w § 48 Regulaminu nie wynika, które punkty dotyczą wychowanki Schroniska, a które wychowanki Zakładu. W przepisach, które ogólnie obowiązują, nieletnie umieszczone w schronisku i zakładzie nie są traktowane w tym zakresie identycznie. Podczas wizytacji przedstawicieli RPO w 2008 r. również zwrócono uwagę na te kwestię i zalecono doprecyzowanie przepisów. Jest to kolejny argument na rzecz rozdzielenia Regulaminu i utworzenia oddzielnego zarówno dla Zakładu Poprawczego jak i Schroniska dla Nieletnich.

4.6. Prawo do wykonywania praktyk religijnych.

W każdą niedzielę i święta w kaplicy placówki odprawiana jest msza święta. Dziewczęta przygotowywane są również do przyjmowania sakramentów świętych jak np. chrzest czy bierzmowanie. Ponadto, opiekę duszpasterską nad wychowankami sprawują Księża Jezuici, którzy prowadzą z nieletnimi wiele dodatkowych zajęć np. plastycznych, sportowych, edukacyjnych.

W rozmowach indywidualnych niektóre dziewczęta podkreślały, że obecność na mszy świętej jest obowiązkowa, bez względu na wyrażoną niechęć do uczestnictwa w ceremonii. Dyrektor placówki w rozmowie z przedstawicielami RPO zaprzeczył, ażeby nieletnie były zmuszane do udziału w nabożeństwie, wskazując jednocześnie, iż każdorazowo są do tego zachęcane i motywowane. Niemniej jednak wyjaśnienia powyższej kwestii złożone przez pracowników

placówki wskazują, że dziewczęta mają ograniczoną możliwość dokonywania samodzielnego wyboru.

4.7. Prawo do rekreacji i wypoczynku.

Placówka dysponuje dobrymi warunkami do uprawiania sportów grupowych. Dziewczęta spędzają na powietrzu, o ile pozwala na to pogoda, bardzo dużo czasu wolnego. Uczestniczą w licznych kołach zainteresowań, konkursach, dyskotekach i imprezach plenerowych organizowanych poza Zakładem.

Pytane o dostęp do zajęć na powietrzu nieletnie odpowiadają, że jest to codzienny obowiązek wychowawców. Sytuacja jest zatem znacznie lepsza, niż w innych zakładach, gdzie zdarza się stosowanie zakazów wychodzenia poza budynek wobec nieletnich. W ocenie osób wizytujących sytuacja w zakresie zapewnienia nieletnim warunków do rekreacji, wypoczynku i spędzania czasu wolnego jest w placówce bardzo dobra.

4.8. Ochrona przed patologią.

Rozmówczynie twierdziły, że w schronisku czują się bezpiecznie, nie doświadczają przemocy ani przykrości ze strony koleżanek. Jedna z nich wskazała, że zdarzają się różnice poglądów i kłótnie między dziewczynami, jednak wychowawcy starają się szybko reagować i pomóc w rozwiązywaniu konfliktów. Nie wskazywano także, ażeby w placówce istniała grupa stosująca presję i przemoc wobec innych wychowanek. Żadna z dziewcząt nie potwierdziła również, ażeby na terenie placówki dostępne były alkohol i narkotyki. Każda nieletnia wskazała, że wśród pracowników placówki są osoby, do których nieletnie mają zaufanie i mogą się do nich zwrócić w każdej sprawie, bez obaw. Dużym zaufaniem darzą przede wszystkim Dyrektora placówki.

4.9. Ochrona przed poniżającym traktowaniem i karaniem (m.in. środki dyscyplinarne i nagrody; izba przejściowa; środki przymusu bezpośredniego).

Wobec wychowanek od początku 2010 r. do dnia wizyty zastosowano 306 nagród i 124 środków dyscyplinarnych (w 2009 r., odpowiednio: 475 nagród 153 środki). Nieletnie stwierdziły, że znają katalog nagród i kar stosowanych w

placówce. Za najbardziej dotkliwą karę większość z nich uznała powiadomienie sądu o niewłaściwym zachowaniu się, a także: cofnięcie zgody na posiadanie wartościowych przedmiotów lub noszenie własnej odzieży, nieudzielanie przepustki lub urlopu oraz umieszczenie w izbie przejściowej. Nie stwierdzono przypadków karania zbiorowego oraz stosowania środków dyscyplinarnych innych aniżeli określonych w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz. U. z 2001 r. Nr .124, poz. 1359, ze zm.).

Niezależnie od stosowanych nagród i środków dyscyplinarnych w placówce istnieje punktowy system oceniania wychowanek (oceny w skali od 0 do 6 za zachowanie w szkole, warsztatach i internacie). Kryteria oceny nauki, pracy i zachowania zawarte są Regulaminie placówki, gdzie w bardzo dokładny i czytelny sposób przedstawiony został wykaz negatywnych i pozytywnych zachowań, za które wychowanka może otrzymać niższą lub wyższą ocenę.

Wątpliwość osób wizytujących wzbudził zapis znajdujących się pośród negatywnych zachowań, za które wychowanka może mieć obniżoną ocenę, w następującym brzmieniu: *praktykowanie zachowań o treści seksualnej (odwiedzanie się nocą, (...), pisanie do siebie listów miłosnych)*. Niewątpliwie kwestia zachowań lesbijskich wśród wychowanek stanowi poważny problem dla kadry placówki. W takich przypadkach kadra stara się przede wszystkim odseparować dziewczęta. Do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich wpłynęły niepokojące informacje na temat tego, że personel placówki stosuje dyskryminacyjne praktyki odnośnie orientacji seksualnej wychowanek. Informacja ta trafiła do Biura RPO za pośrednictwem Kampanii Przeciw Homofobii, która poinformowana została o karaniu izolacją nieletnich wykazujących zachowania świadczące o lesbijskiej orientacji seksualnej (np. pisanie listów miłosnych). W ocenie przedstawicieli RPO traktowanie w ten sposób nieletnich jest niedopuszczalne. Orientacja seksualna nie powinna być postrzegana jako zachowania patologiczne, za które nieletnie są karane. Ponadto, ocena co do tego, jaką tożsamość seksualną prezentuje wychowanka winna należeć tylko i wyłącznie do niej samej i powinna być uszanowana przez kadre.

Podczas wizytacji dokonano oglądu izby przejściowej oraz zapoznano się z treścią ksiąg ewidencyjnych wychowanek w niej umieszczonych. W § 36 ust. 2 Regulaminu znalazł się zapis mówiący, iż wychowanka może być umieszczona w izbie przejściowej po doprowadzeniu jej z ucieczki, albo po przedłużonej samowolnie przepustce lub urlopie (pkt 1) oraz na własną prośbę ze względu na złe samopoczucie (pkt 4). Należy jednak zaznaczyć, iż zgodnie z przepisami rozporządzenia Dyrektor zakładu może umieścić nieletniego w izbie przejściowej, na czas określony, dla zapewnienia bezpieczeństwa i porządku w zakładzie (§25 pkt 4 rozporządzenia). Ponadto, umieszczenie nieletniego w izbie przejściowej może nastąpić na okres nie dłuższy niż 14 dni w celu: poddania go wstępnym badaniom lekarskim, badaniom osobopoznawczym i zabiegom higieniczno-sanitarnym, przeprowadzenia wstępnej rozmowy adaptacyjnej, przygotowania planu indywidualnych oddziaływań resocjalizacyjnych, utrzymania bezpieczeństwa i porządku w zakładzie, zapobiegania agresji lub dezorganizacji życia w zakładzie (§ 44 pkt 2 rozporządzenia). Wskazane przepisy nie dają zatem możliwości umieszczenia nieletniego w izbie przejściowej ze względu na złe samopoczucie lub na własną prośbę a także, z powodu samowolnie przedłużonej przepustki lub urlopu (zgodnie z przepisami rozporządzenia, umieszczenie nieletniego w izbie przejściowej z tego ostatniego powodu możliwe jest tylko w schroniskach dla nieletnich - § 51 pkt 4 rozporządzenia).

Jak ustalono, w księgach ewidencji wychowanek zatrzymanych w izbie przejściowej nie ma zawartych informacji dotyczących prowadzonych oddziaływań (rozmowy z psychologiem, wychowawcą, badania lekarskie) oraz realizacji obowiązku szkolnego. Zapisy zawierające tego typu informacje są niezbędne i świadczą o zapewnieniu wychowance podstawowych praw. O ich realizacji mówi również przepis § 7 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji roku szkolnego w szkołach w zakładach poprawczych i w schroniskach dla nieletnich (Dz. U. nr 188, poz. 1947), w brzmieniu: „wychowankowi umieszczonemu w izbie przejściowej zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich, a także w grupie schroniska interwencyjnego, szkoła zapewnia udział w zajęciach dydaktyczno-

wychowawczych organizowanych dla ogółu wychowanków, a w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa - w zajęciach indywidualnych, według ustalonego przez dyrektora szkoły tygodniowego rozkładu zajęć”.

Izba przejściowa przejmuje także rolę izby izolacyjnej w przypadku konieczności stosowania takiego środka przymusu bezpośredniego. Mimo że w placówce została wyodrębniona izba izolacyjna, nie jest ona wykorzystywana, gdyż, jak wskazał Dyrektor placówki, nie było takiej sytuacji, która dawałaby konieczność umieszczenia w niej nieletniej. Analizując Książkę stosowania środków przymusu bezpośredniego odnotowywano jednak dwa przypadki ich zastosowania (po jednym w 2008 r. i 2009 r.) polegające na umieszczeniu w izbie przejściowej, nie zaś w izbie izolacyjnej. Po wnikliwym przeanalizowaniu niniejszych wpisów ustalono, iż powyższe działania podjęte zostały niezgodnie z obowiązującymi przepisami prawa.

Zasady umieszczenia wychowanki w izbie izolacyjnej opisane zostały w regulaminie placówki, w którym w § 38 ust. 3 również określono niewłaściwe, niezgodne z prawem (z art. 95a § 5 u.p.n.), przesłanki zastosowania środka przymusu bezpośredniego w postaci umieszczenia w izbie izolacyjnej. Z kolei w § 38 ust. 5 mówiący, iż *„wychowanka w izbie izolacyjnej przebywać będzie tylko w koszuli zakładowej, i jeśli nie ma przeciwwskazań medycznych, bez bielizny”*, w ocenie Rzecznika jest daleko posuniętym ograniczeniem.

W rozmowach indywidualnych dziewczęta bardzo dobrze oceniły swoich wychowawców. Nie zgłosiły żadnych uwag co do sposobu traktowania ich w placówce.

5. Wnioski i zalecenia.

Na podstawie przeprowadzonych czynności, pracownicy Biura Rzecznika Praw Obywatelskich stwierdzili, że - generalnie rzecz biorąc - w Zakładzie Poprawczym i Schronisku dla Nieletnich w Warszawie - Falenicy prawa nieletnich są przestrzegane. Są one traktowane z poszanowaniem godności ludzkiej, a osoby zatrudnione w placówce dokładają wszelkich starań, aby zapewnić wychowankom odpowiednią atmosferę wychowawczą. Nieletnie przebywające w placówce objęte są wszechstronną opieką wychowawczą, terapeutyczną i psychologiczną.

Większość dziewcząt, z którymi przeprowadzono rozmowy indywidualne uważa, że pobyt w placówce zmienił je na korzyść, pomógł uporządkować niektóre sprawy, nawiązać kontakt z ważnymi dla nich osobami. Niektóre z nich podkreśliły, że gdyby w oknach nie było krat, czułyby się w placówce jak we własnym domu.

Pomieszczenia w budynku placówki w większości są odnowione, utrzymane w czystości, zapewniają dobre warunki bytowe.

Po przeanalizowaniu dokumentacji zebranej podczas wizytacji oraz wysłuchaniu wychowanek i pracowników placówki stwierdzono, że w celu poprawy stanu przestrzegania praw przysługujących nieletnim należy:

- zaprzestać praktykowania umieszczania nieletnich w izbie przejściowej na podstawie przesłanek nie znajdujących odzwierciedlenia w obowiązujących przepisach prawnych (np. na prośbę wychowanki);
- dokumentować w księgach ewidencji wychowanek zatrzymanych w izbie przejściowej informacje dotyczące prowadzonych wobec nich oddziaływań wychowawczo - terapeutycznych oraz realizacji obowiązku szkolnego.
- stosować środki przymusu bezpośredniego w oparciu o przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich;
- wyeliminować przypadki dyskryminacyjnych praktyk wobec dziewcząt wykazujących zachowania świadczące o lesbijskiej orientacji seksualnej;
- wyodrębnić świetlice dla grupy schroniskowej;
- wyeliminować nadmierną kontrolę korespondencji wychowanków;
- odnowić pokoje wychowanek w grupie schroniskowej;
- wyremontować nawierzchnię boiska;
- kontrolować dostęp osób postronnych do pokoju opiekunek – strażniczek, w którym znajduje się ekran odtwarzający obraz z monitoringu ;
- opracować Regulamin używania wyrobów tytoniowych;
- przerehabilitować Regulamin Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich w Warszawie – Falenicy w zakresie wskazanym w niniejszej Informacji.

W odpowiedzi na powyższe wnioski i zalecenia **Ministerstwo Sprawiedliwości** udzieliło następujących wyjaśnień:

Realizacja zaleceń dotyczących organizacji i funkcjonowania placówki oraz przestrzegania praw przysługującym nieletnim zostanie skontrolowana w trybie wykonywania czynności nadzorczych. Ponadto, resort sprawiedliwości przeznaczył odpowiednie fundusze na modernizację pomieszczeń i przeprowadzenie niezbędnych prac remontowych, będących przedmiotem zaleceń pracowników Biura RPO. Wykonanie malowania i remontu pomieszczeń w placówce zaplanowane jest na okres od sierpnia do października 2010 r. Możliwość realizacji dalszych zaleceń, powodujących wydatki finansowe, jest aktualnie konsultowana z Departamentem Budżetu i Inwestycji, do którego zwrócono się również z prośbą o zabezpieczenie środków w budżecie placówki na 2011 r. w celu realizacji zalecenia dotyczącego remontu boiska.

Dyrektor placówki został zobowiązany do przedstawienia Ministerstwu Sprawiedliwości szczegółowych informacji o sposobie realizacji zaleceń. Z jego wyjaśnień wynika, iż zostały przerehabilitowane odpowiednio zapisy w Regulaminie Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich oraz opracowany został Regulamin używania tytoniu i wyrobów tytoniowych przez wychowanki w Schronisku dla Nieletnich i Zakładzie Poprawczym w Warszawie- Falenicy. Dyrektor zobowiązał się również do podjęcia w nadchodzącym roku szkolnym prac nad opracowaniem odrębnych regulaminów - Schroniska i Zakładu. Ze złożonych wyjaśnień wynika także, że realizacja zaleceń związanych z nakładami finansowymi odbywać się będzie stopniowo, w miarę posiadanych środków. Z dniem 15.07.2010 r. rozpoczęła się modernizacja pomieszczeń grupy schroniskowej, która potrwa do dnia 20.10.2010 r. Prace remontowe finansowane są z bieżących środków placówki. Wyodrębnienie oddzielnej świetlicy dla grupy schroniskowej będzie możliwe w wyniku adaptacji poddasza na cele użytkowe. W budżecie placówki na rok 2011 zostaną zabezpieczone natomiast środki finansowe na remont nawierzchni boiska. Pismem z dnia 2 sierpnia 2010 r. Ministerstwo Sprawiedliwości przekazało Dyrektorowi uwagi dotyczące złożonych przez niego wyjaśnień, odnośnie stopnia zrealizowania przez niego zaleceń powizytacyjnych. Dotyczyły

one m.in. zapisu w Regulaminie używania tytoniu i wyrobów tytoniowych przez wychowanki Schroniska dla Nieletnich i Zakładu Poprawczego Warszawa - Falenica określającego miejsca, w których dozwolone jest palenie papierosów. Na takie miejsca zostały wyznaczone pomieszczenia łazienek grupowych, szkolnych i warsztatowych, co nie spełnia kryterium zapisu § 6.1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 listopada 1996 r. w sprawie określenia zasad dopuszczalności używania wyrobów tytoniowych w obiektach zamkniętych podległych Ministrowi Sprawiedliwości (Dz. U. Nr 140, poz. 658 ze zm.), który określa miejsce wyznaczone do palenia wyrobów tytoniowych jako „wyraźnie wyodrębnione”.

Ponadto, odnośnie sposobu realizacji poszczególnych zaleceń zawartych w Informacji **Dyrektor placówki** poinformował Rzecznika Praw Obywatelskich, iż:

- wydał wewnętrzne zarządzenia, w którym przypomniał pracownikom Ośrodka, że umieszczanie nieletniej w izbie przejściowej może nastąpić wyłącznie w oparciu o przesłanki zawarte w obowiązujących przepisach prawnych;
- z Regulaminu Schroniska dla Nieletnich i Zakładu Poprawczego w Warszawie - Falenicy usunął zapis dotyczący umieszczenia wychowanki w izbie przejściowej *„na własną prośbę ze względu na złe samopoczucie ”*;
- w znowelizowanej „Księdze ewidencji wychowanek umieszczanych w izbie przejściowej” zamieścił informację, z jakich powodów wychowanka może być umieszczona w izbie przejściowej;
- odrębnym zarządzeniem Dyrektor zobowiązał pracowników pedagogicznych do rejestrowania prowadzonych wobec wychowanki (umieszczonej w izbie przejściowej) oddziaływań wychowawczo - terapeutycznych, realizacji obowiązku szkolnego oraz korzystania przez wychowanki ze świeżego powietrza;
- przypomniał pracownikom, że środki przymusu bezpośredniego wobec wychowanki mogą być stosowane wyłącznie w oparciu o przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich;
- przeredagował odpowiednio zapisy w Regulaminie Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich;

- zapewnił, iż w Schronisku dla Nieletnich i Zakładzie Poprawczym w Warszawie-Falenicy pracownicy akceptują i szanują tożsamość seksualną wychowanek, nikt nie stosuje dyskryminacyjnych praktyk odnośnie ich orientacji seksualnej. Ponadto, jedna ze szkoleniowych Rad Ośrodka zostanie poświęcona tematowi dojrzewania psychoseksualnego dziewcząt i problemów z tym związanych;
- zobowiązał pracowników placówki do ograniczenia kontroli korespondencji wychowanek wyłącznie do przypadków określonych w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich;
- zobowiązał osoby obsługujące obraz z monitoringu, do nieudostępniania go osobom postronnym.

Wizytator **Okręgowego Zespołu Nadzoru Pedagogicznego** przy Sądzie Okręgowym w Warszawie również omówił z Dyrektorem placówki wnioski i zalecenia zawarte w Informacji oraz zobowiązał się do monitorowania wprowadzanych zmian.